

Süleyman YİĞİT

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Doktora Öğrencisi
Muğla/TÜRKİYE
suleymanyigit16@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4302-5200

EDEBÎ HİCİVDEN SÖVGÜYE: NEF'İNİN HİCİNDEKİ DEĞİŞİM

FROM THE LITERARY SATIRE TO THE
SWEARING: THE CHANGE IN THE NEF'İ'S
SATIRE

DOI Number: 10.28981/hikmet.417927

ÖZ

Edebî eserler yaratılma süreçlerinde sanatçının mensubu olduğu toplumdaki ve dönemin şartlarından etkilenirler. Bu yüzden edebî eserlerden hem yazıldığı dönemin siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik yapısı hakkında bilgi alınabilir hem de eseri kaleme alan sanatçının biyografisi hakkında verilere ulaşılabilir. XVII. Yüzyıl, Klâsik Türk edebiyatının bir önceki yüzyılda başlayan yükselişini devam ettirdiği bir dönemdir. Bu dönemde Osmanlı Devleti pek çok yönden çalkantılar içinde olmasına rağmen edebiyat alanında önemli isimler yetişmiştir. Bu isimlerden biri de Nefî'dir. Türkçe ve Farsça olmak üzere iki dîvân sahibi olan Nefî bunların yanında *Sihâm-ı Kazâ* adlı bir de hiciv eseri kaleme almıştır. *Sihâm-ı Kazâ* Nefî'nin babasından başlayarak, devletin çeşitli kademelerindeki paşaları, dönemin bazı şairlerini hicvettiği bir eserdir. Nefî Türkçe ve Farsça *Dîvân*'ında daha çok memduhunu övmüş, yer yer üstü kapalı olarak hicvetmiştir. *Sihâm-ı Kazâ*'da ise hicvin en yüksek seviyesine çıkarak sövgüye varan bir üslup kullanmıştır. Nefî'nin edebî hicivden sövgülü hicve geçişinin sebepleri tarihî kayıtların da yardımıyla Türkçe ve Farsça *Dîvân*'i ile *Sihâm-ı Kazâ*'nın satır aralarında ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Nefî'nin adı geçen eserleri eleştirel bir okumaya tâbi tutulacak, özellikle kasidelerin satır aralarında tespit edilen beyitler hiciv açısından karşılaştırılacaktır. Bu sayede Nefî'nin hicvindeki değişim de gözler önüne serilecektir.

Anahtar Kelimeler: Nefî, Hiciv, *Sihâm-ı Kazâ*, Türkçe *Dîvân*, Farsça *Dîvân*

ABSTRACT

The literary texts are influenced by the society and the conditions of the period in which the artist belongs to during the creation process. Hence, the literary works has the information about the political, socio-cultural and economic structure of its period and it can also be biographical information about its writer. 17th century is a period in which Classical Turkish literature continues its rise that was started in the previous century. Even though the Ottoman Empire was in turbulence from many directions during this period, significant figures in the field of literature have grown. Nefî is one of these names. Nefî, who has two dîvân as Turkish and Persian, has also written a satire called *Sihâm-ı Kazâ*. It is a kind of work that Nefî criticized initially his father, the period's pashas in the various stages of the state, and some poets. Nefî usually praised his tutelar in his Turkish and Persian *Dîvân*, but from time to time criticized him implicitly. In *Sihâm-ı Kazâ*, he used a style that contains swearing by reaching the the highest level of satire. By means of the historical records, the reasons of Nefî's transition from the literary satire to a satire with swearing come to exist in the latent content of Turkish-Persian *Dîvâns* and *Sihâm-ı Kazâ*.

Nefî's mentioned works will be scrutinized critically and determined couplets will be compare in the context of satire. Thus, the change in Nefî's satire will be revealed.

Keywords: Nefî, Satire, *Sihâm-ı Kazâ*, Türkçe *Dîvân*, Farsça *Dîvân*

Bâl açsa şikâr etmege şahbâz-ı hayâlim
Sayd etdiği elbetde yâ Ankâ yâ Hümâdır

Giriş

Edebî eserler yaratıldıkları dönemin şartlarından ayrı düşünülemezler. Her edebî eser, onu ortaya koyan sanatkârın mizâcından, içinde bulunduğu toplumun sosyal, siyasal, ekonomik olaylarından bir şeyleri içinde barındırır. Yazıldığı andan itibaren toplumun bir ürünü olmaya başlayan edebî eser başarısı oranında beğenilir, okunur, gelecek kuşaklara aktarılacak bir miras olur. Bu sebeple edebî eserlere yazıldıkları dönem hakkında ipucu verebilecek kaynaklar olarak bakılabilir. Klâsik Türk şairleri yaklaşık olarak 6 asır güçlü bir şekilde yaşamış olan bir gelenek içerisinde pek çok eser kaleme almışlardır. Bu eserler Osmanlı toplumu ve sanatçıları hakkında söz konusu ipuçlarını verebilecek niteliktedir. Pek çok eserin yanı sıra İlyas Kayaokay'a göre özellikle dîvânlarda yer alan; padişahlar, sadrazamlar, önemli devlet adamları için yazılmış olan kasideler, terkipler ve tercibendler, mesnevîler, tarih kıt'aları, gazeller önemli tarihi bilgileri barındırırlar (Kayaokay, 2017: 218). Hatta bazen tarihçi tarafından yazılmış bir eserde yer almayan ayrıntılara edebî eserlerde rastlamak bile mümkündür (Yücel, 1987: 907). Ancak edebî eserler kurmaca metinler oldukları için gerçeği yansıtan tarafız bir araç olarak düşünülemezler (Ünlü, 2011: 10).

Nazım ve nesir olmak üzere birçok eserin kaleme alındığı Klâsik Türk edebiyatında XVI. yüzyılda görülen yükseliş XVII. yüzyılda artarak devam etmiştir. XVII. yüzyıl başında en geniş sınırlarına ulaşmış olan Osmanlı Devleti'nde ard arda yaşanan gelişmeler ile sosyal, iktisadî, siyasî ve askerî alanlarda büyük değişiklikler görülmeye başlanmıştır. Devlet, siyasî ve sosyal yönlerden duraklama dönemine girmiş, devlet yönetimi, askerî yapı ve iktisadî durum yönünden büyük sarsıntılar yaşanmaya başlamıştır. Bu durumları açıklayacak en uygun kelime ise 'istikrarsızlık'tır. XVII. yüzyıla kadar 13 Osmanlı padişahı tahta geçerken, bu yüzyılda 9 padişah tahta geçmiştir. Padişahların saltanat ömrünün ortalama olarak 9 yıl olması yaşları 7 ila 14 arasında değişen henüz çocuk denebilecek yaşta şehzadelerin tahta çıkmasını beraberinde getirmiştir. Söz konusu şehzadeler eski dönemlerde olduğu gibi padişahlık için gerekli eğitimi de almadıkları için tecrübesizliklerden dolayı valide sultanlar yönetiminde söz sahibi olmuş, bu da başka türlü bozulmaları beraberinde getirmiştir. İstikrarsız oluşun bir başka göstergesi ise 62 sadrazamın göreve getirilmesidir. Bütün bunlar beraberinde toplumda da bir takım bozuklukların baş göstermesine neden olmuş, rüşvet ve iltimas artmış, asayiş ve güvenlik ile devlet otoritesi her yönden zayıflamıştır. Uzun süren ve başarısızlıkla sonuçlanan savaşlar ordu ve maliyedeki bozulmaları da beraberinde getirmiştir. Ayrıca devlet otoritesindeki bozulmalardan faydalanan bazı devlet adamlarının kışkırtmaları ile yeniçeri ve sipahiler isyanlar çıkarmıştır (Şentürk ve Kartal, 2010: 407-408).

İçinde olduğu toplumun sosyal, siyasal, ahlakî ve dinî yapısıyla doğrudan ilgili olan hicvin (Çiftçi, 2002: 79) özellikle XVII. yüzyılın *istikrarsız* ortamında çok sayıda takipçi bulduğu görülmektedir (Levend, 1998: 151). *Hecv* veya *hicâ* kelimelerinden türetildiği düşünülen *hiciv* Türkçeye Arapçadan geçmiştir. Sözlükte 'bir lafzı harflerini sayarak ve heceleyerek okumak, bir kişinin veya toplumun ayıp ve kusurlarını dökmek, yermek' şeklinde yer almaktadır. Genellikle Klâsik Türk edebiyatında *hiciv* kelimesi tercih edilirken, halk edebiyatında *taşlama*, çağdaş Türk edebiyatında *yergi* olarak ve Batı'da ise *satire* olarak kullanılmaktadır (Okay,

1998: 447). Klâsik Türk edebiyatında hiciv genellikle gerçek kişilere yöneltilirken zaman zaman sosyal sorunları, siyasî anlaşmazlıkları hedef alan hicivler de görülmektedir (Apaydın, 2001: 14). Özellikle kişilere yönelik olanlarda sempati ve şaka ile takılmayla başlayan hiciv, tenkit ve muaheze ile şiddetini artırır ve hatta alay, tahkir ve küfür seviyesine varabilir. Sonuncuların çoğunda cinselliğe dayanan galiz sözler yer alır (Okay, 1998: 447). Bunun yanında kendisi de bir hiciv şairi olan Arap edip İbn Bessâm hicvi aristokrat hiciv ve ayak takımı (erâzil) hicvi olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. Bunlardan ilkinde kaba sövgü yer almaz ancak hicivler içerik bakımından yaralayıcıdır; kaba küfür ve sövgülerin çok olduğu ikinci grup hicivlerin ise güldürücü niteliği vardır (Çiftçi, 2002: 33-34). Hicvin öneminin anlaşılması, içinde doğduğu toplumda edebiyatın nasıl bir öneme sahip olduğunun bilinmesi ile mümkün olmaktadır. Bu çerçevede Osmanlı toplumuna bakıldığında genelde edebiyatın özelde şiirin oldukça işlek olduğu görülecektir. Bu yüzden şairler bir haksızlığa uğradıklarında ya da toplumda bir bozukluğun farkına vardıklarında saldırmak için; maruz kaldıkları bir saldırıya karşı kendilerini savunmak için (Okay, 1998: 447), hatta sıkıntılarını, öfke ve isyanlarını dile getirip rahatlamak için (Pala ve Akkuş, 1998: 450) edebiyatı ve edebiyatın hiciv yönünü kullanmışlardır. Hiciv dönemin şartları ve şairin mizacına göre çeşitlilik gösterirken zaman zaman alegorik hiciv olarak kaleme alınabilir. Bu çerçevede över gibi görünüp yermek anlamına gelen *te'kidü'z-zem bimâ yüşbihü'l-medh* ve yeriyor gibi görünüp övmek anlamına gelen *te'kidü'l-medh bimâ yüşbihü'z-zem* (Saraç, 2010: 236-237) gibi sanatlardan da söz edilebilir.

XVII. yüzyılda yaşanan tüm bu bozulmalara rağmen edebiyat alanında önemli isimler yetişmiş, Türk edebiyatı İran ve Arap edebiyatlarını geride bırakacak seviyeye gelmiştir. Bu yüzyılda yetişen şairlerden biri de Nefî'dir. Nefî'nin asıl adı Ömer'dir. Babası Kırım Hanı'na nedimlik yapmış bir şair olan Mehmed Bey'dir. İstanbul'a I. Ahmed'in saltanatı yıllarında gelen Nefî kabiliyeti ile kısa zamanda kendini tanıtmış, devirlerini gördüğü I. Ahmed, II. Mustafa, II. Osman, IV. Murad'a ve devletin ileri gelenlerine kasideler sunmuştur (Şentürk ve Kartal, 2010: 428-Akkuş, 1995: 205-208). İstanbul'daki yıllarında maden mukatâ'acılığı yapan Nefî sürgüne gönderildiği bir dönem Edirne'de Muradiye mütevelliliği ve İstanbul'da cizye muhasebeciliği görevlerinde bulunmuştur (Akkuş, 1995: 208). Erzurum'da öğrenimini sürdürürken şiirle ilgilenmeye başlayan Nefî'nin şiirlerinde kullandığı ilk mahlas Zarrî iken Erzurum Defterdâr'ı Gelibolulu Âlî tarafından beğenilen şair bir süre sonra Nefî mahlasını kullanmaya başlamıştır (İpekten, 2016: 50). Hayatının büyük bir bölümünü İstanbul'da geçiren Nefî bu sürede çeşitli devlet adamları ve şairler ile anlaşmazlıklar yaşamış, bu isimlerden bazılarını *Türkçe ve Farsça Dîvân*'ında nispeten üstü kapalı olarak, *Sihâm-ı Kazâ* isimli eserinde ise alenen hicvetmiştir. Bu isimler arasında daha önce *Türkçe Dîvân*'ında övgüler yazdığı isimler de vardır. *Türkçe ve Farsça Dîvân*'ında çoğu zaman hicvettiği kişinin ismini vermeyen şairin hicivlerini küfür ve hakaret seviyesine taşımamasının elbette bir sebebi olmalıdır. Metin Akkuş'a göre nüktedan bir zihnin ürünü olarak görülebilecek *Sihâm-ı Kazâ*'nın itham, hakaret ve sövme ile ilgili ifadelerle dolu oluşu edebî yönüne gölge düşürmüştür (Akkuş, 1998: 103). Nefî gibi, devrini yaşadığı padişahlardan övgü dolu sözler alan bir şairi *Sihâm-ı Kazâ* gibi hoş görülmecek bir eseri kaleme almaya iten sebepler tarihî perspektifte aranmalıdır. Bunun yanında özellikle *Türkçe Dîvân*'ındaki kasideleri takip edildiğinde şairin zaman zaman kendini hicvedenlere cevaplar verdiğini,

yaşadığı zorluklar için padişaktan yardım dilediğini görmek ve bu yolla biyografisi hakkında da bilgilere ulaşmak mümkündür.

Bu çerçevede Metin Akkuş tarafından 1993 senesinde yayımlanan *Nefî Divanı* ile 1999 senesinde yayımlanan *Hicvin Ankalari Nefî ve Sihâm-ı Kazâsı (İnceleme-Karşılaştırmalı Seçme Metinler)* ve Ali Nihâd Tarlan tarafından hazırlanan *Nefî'nin Farsça Divanı Tercümesi* isimli eserlerden yararlanılacak, eserlerde yer alan manzumeler satır aralarında yer alan ifadeler üzerinden eleştirel bir okumaya tabi tutulacaktır.

1. Sihâm-ı Kazâ'nın Ayak Sesleri: Nefî'nin Türkçe ve Farsça Dîvân'ında Hiciv

Nefî yazmış olduğu kasideler ile hem yaşadığı devirde hem de sonraki devirlerde ün kazanmış bir şairdir. Bu kasidelerinde padişahları, devlet adamlarını ve yer yer kendini öven şair, *Türkçe ve Farsça Dîvân*'ında yeri geldikçe söz kılıcını kuşanarak hicve de yönelmiştir. Ancak her iki eserde kullanılan hiciv üslûbu, *Sihâm-ı Kazâ* adlı eserinde hakarete varan hicivlerden farklıdır. Nefî'nin *Türkçe ve Farsça Dîvân*'ındaki hicivleri birkaç başlık altında incelenebilir.

1.1. Sözü'n Gücü

Nefî *tîg-i zebân, şemşîr-i zebân, hayâl-i tîg* olarak adlandırdığı dil kılıcının, bir başka ifadeyle sözü'n gücünün farkındadır. Bu yüzden kendi tabiriyle girmiş olduğu '*gavgâ-yı suhan*'da hep bu silahına sarılmıştır. Bunu dîvânındaki Sultan Ahmet'e hitâben kaleme aldığı 4. kasidesinde şöyle dile getirmiştir:

İltifât et suhan erbâbına kim anlardır
Medh-i şâhân-ı cihân-bâna veren ünvânı
Kim bilirdi şu'arâ olmasa ger sâbıkda
Dehre devletle gelip yine giden şâhanı
(ND: K.4/41-42)*

Genel olarak sözü'n gücünün yanında kendi söz gücünün de farkındadır ve bunu şöyle dile getirir:

Ammâ yine hasm-efken-i meydân-ı tahayyül
Her ma'rekede Nefî-i şemşîr-zebândır
Şimdi benim ol safder-i yektâ ki hucûmum
Berhem-zen-i hayl ü haşem-i hasm-ı cebândır
(ND: K.10/52-53)

Sözü'n kuvvetini bilen Nefî Şeyhülislâm Mehmed Efendi'ye yazdığı medhiyyesinde yer alan şu beyitte adeta her an hicve meyledebileceğinin işaretini verir:

Verir dosta bir harf ile tevkî-i kabûl
Ederim düşmeni bir nokta ile şöhre-i âm
(ND: K.50/68)

Bu konuda kendine o kadar güvenmektedir ki, dil kılıcını çektiği zaman düşmanlarına acımaktadır:

*Buradan itibaren verilecek olan beyit örneklerinde parantez içinde gösterilen **ND** Metin Akkuş tarafından hazırlanan *Nefî Divanı*'nı, **K** harfî metnin şeklinin kaside olduğunu, ilk sayı kaside numarasını ve ikinci sayı söz konusu kasidede yer alan beyit numarasını göstermektedir.

*İntikam için dilimin kılıcını
çektığım zaman tefekkürü
kuvvetli olanın düşmanımın vay
başına*

(NFD: N. 6/30)**

1.2. Nefî'nin Kendine Yönelik Hicivleri

Nefî hiciv kılıcını bazen de kendisine yöneltmesini bilmiştir. Bu hicivleri övdüğü kişileri yüceltmek için veya uzadığını düşündüğü sözünü tamamlamak için kullanmıştır. *Türkçe Dîvân*'ındaki 6. kasidesinde Sultan'a olan övgülerinin derecesini artırmak için kendini küçük görmüş ve cihân sultanını övecek edânın kendisinde bulunmadığını dile getirmiştir:

Ki ben kande edâ-yı medh-i Sultân-ı cihân kande
Niçün haddim bilip mühr-i sükût urmam dehân üzre
(ND: K.6/41)

Bazen de sözü uzattığını düşünerek kendini hicvetmiştir:

Kemâl ehlinde lâf olmaz yeter lâf etdin ey Nefî
Du'âya başla kim buldu kasîde hadd ü pâyânı
(ND: K.12/48)

1.3. Feleğin Hicvi

Dîvânında yer yer ortaya çıkan hicivlerde, bazen pek çok Klâsik Türk edebiyatı şairinde görülebileceği gibi içinde bulunduğu durumundan dolayı feleği hicvetmiştir:

Nedir ehl-i dile bu cevri-i firâvân-ı felek
Aliver dâdımız ey dâver-i devrân-ı felek
Bu kadar çevre tahammül mü olur âdemde
Nice bir bu sitem-i bî-had ü pâyân-ı felek
(ND: K.25/1-2)

Kâşki dehre gelip böyle sitem çekmekden
Olmasam bir dem olursa dahî mihmân-ı felek
(ND: K.25/7)

Yukarıdaki örneklerin de yer aldığı 25. kaside başlı başına bir feleğe sitem olarak algılanabilir. Söz konusu kaside Sultan Murad'a yazılmıştır ve redifi felektir. Nefî içinde bulunduğu zor durum için bu kaside boyunca sitemlerini feleğe göndermektedir.

1.4. Hasûdlara/Müteşâirlere Yönelik Hiciv

Nefî *Türkçe ve Farsça Dîvân*'ında hasûd veya müteşâir olarak adlandırdığı kişi ya da kişileri kasidelerinin çeşitli yerlerinde hicvetmiştir. Bunlardan birinde, *Türkçe Dîvân*'ında gafiller olarak adlandırdığı manasız mazmunlar söyleyenleri şöyle hicveder:

Dest ü tab'ın ebr ü deryâdır diyen gâfillerin

**Burada itibaren verilecek olan örneklerde parantez içinde gösterilen NFD Ali Nihad Tarlan tarafından hazırlanan *Nefî'nin Farsça Divanı Tercümesi*'ni, K harfi metnin kaside olduğunu, N harfi metnin bir na't olduğunu; ilk sayı kasidenin/na'tin numarasını ve ikinci sayı söz konusu kasidede/na'tde yer alan beyit numarasını göstermektedir.

Dâ'imâ mazmûn-ı fikri böyle bî-ma'nâ mıdır
Bahr eder mi kâ'inatı gark-ı emvâc-ı kerem
Ebr ise dâ'im cevâhir-pâş u gevher-zâ mıdır

(ND: K.7/22-23)

Nefî'ye göre kendi sözü üstâd olacak seviyededir ve haset edenlerden kaçmak mümkün değildir. Hatta Nefî' haset ve kıskançlığın sözü daha itibarlı hâle getireceğini söyler:

Ammâ yine bir söz ne kadar nâzik olursa
Dahli ana erbâb-ı hased ol kadar eyler
Üstâd olıcak sözde hasedden kaçılır mı
Zîrâ hüneri reşk ü hased mu'teber eyler

(ND: K.11/46-47)

Bir grup vardır ki hüner ve fazilet davasında bulunurlar. Sözleri sanki Mesih'in sözleriymiş gibi davranırlar ancak onların meziyetleri insanı ancak har (eşek) eder:

Yetmez mi bu devlet ki bana reşk ede dâ'im
Bir tâ'ife kim da'vî-i fazl u hüner eyler
Zu'mu o kadar her birinin sözde ki gûyâ
Endîşesi tagyîr-i kazâ vü kader eyler
Ammâ giricek ma'reke-i ma'nîye evvel
Şemşîri kor endîşe-i zırh u siper eyler
Nutm ile Mesîhâ geçinir her biri ammâ
Hâsiyyet-i sohbetleri insânı har eyler

(ND: K.11/48-51)

Bu sebeple girmiş olduğu gavgâ-yı suhanda (ND: K.11/52) hasûdların kendisi hakkında söylediklerine kulak asmaz, zira onlar Nefî'ye karşı çıktıkları her savaş alanında yerle bir olmuş müteşâirlerdir:

Hakkımda ne derlerse o gûne süfehânın
Âsar-ı tabî'atlerine kim nazar eyler
Lazım gelicek ol müteşâ'irlere tab'im
Her ma'rekede neyledi dahi neler eyler

(ND: K.11/55-56)

Kendisine karşı düşmanlık beslediğini düşündüğü kimseleri *Türkçe Dîvân*'ındaki 17. kasidesinde bir yandan hicvederken bir yandan da adeta Sultan Murad'a şikâyet eder. Çünkü buna mecbur kalmıştır:

Dergehinde bir dilim nânı bana çok gördüler
Uydular ulaşdılar birkaç kilâb-ı rûzgâr
Düşmen-i erbâb-ı dil bir nice har-tab'ı le'im
Kim sitemde her biri nâ'ib menâb-ı rûzgâr
İktizâ etdi birâz yâve anunçün neyleyim
Yohsa dâ'im böyledir bana hitâb-ı rûzgâr

(ND: K.17/28-30)

Bunun yanında hasûdlar söz anlamaz bir eşektirler:

Bu da'vâmı benim inkâr eder yoktur ahâlîde
Hasûd-ı nâ-bekârı n'eyleyim söz anlamaz hardır

(ND: K.20/37)

Nefî Sultan Murad için yazdığı kasidelerinden birinde hasûd diyerek zaman zaman andığı kişilerin adeta tanımını yapar:

Hasûd değme belâyile söz kabûl etmez

Olursa tîg-i zebân ile olur ilzâmı
 Hasûd münkir olur kısmet-i İlâhîye
 Sanır hemîşe sitem adl u dâd-ı kassâmı
 Hasûda kâfir-i mutlak denir hakîkatde
 Olursa zühd ile ger Bâyezîd-i Bistâmî
 Ol nâ-bekâr-ı siyeh-bahtı var kıyâs eyle
 Kim hem hasûd ola zât-ı habîsi hem âmî

(ND: K.22/44-47)

Vezir-i A'zâm Murad Paşa için yazdığı kasidesinde kendisiyle şiir tartışmasına girecek olan hâsidleri ağır bir dille eleştirir. Hatta onları düşman olarak görmenin kendi şairlik namusuna hânel getireceğini düşünür:

Hâsid benimle da'vî-i nazm eylese n'ola
 Zu'munca har suhan-ver-i İsbâ-beyân olur
 Gör i'tikâd-ı fâsidin etmez bu fikri kim
 Rûbeh nice mukâbil-i şîr-i jiyân olur
 Bir düzd-i nâbekâr-ı ma'ânî-trâş iken
 Yâran sözüyle şâ'ir olur nüktedân olur
 Hasm ittihâz edinmek o terzîk-gûyu ben
 Nâmûs-ı şâ'iriyetime kesr-i şân olur
 Anda liyâkat olsa ki ben lâf urup desem
 Gelsin benimle vâir ise bir imtihân olur

(ND: K.29/64-68)

Nefî söz konusunda maharetini inkâr edenlerin olamayacağını, varsa da 1-2 âdî müteşâir olduğunu söyler ve onlara adeta meydan okur:

Yok münkir olur tab'ıma erbâb-ı suhande
 Var ise bir-iki müteşâ'ir süfehâdir
 İnkâra kimin cür'eti var ise desinler
 Yârân-ı suhan-fehm ü suhan-gûya salâdır

(ND: K.34/49-50)

Kendisine haset edenlerin boş yere elem çektiklerini *Farsça Dîvân'*ında şöyle dile getirir:

*Bana haset eden, Allah'ın bana
 ihsan ettiği bu lûtfâ razı
 olmazsa ne yapayım; beyhude
 yer elem çekiyor*

(NFD: N.8/38)

Şair olarak geçinenlerin şiirlerinin belagat hatasıyla dolu olduğunu Şeyhülislâm Mehmed Efendi'ye yazdığı kasidesinde hem Şeyhülislâm'ı uyarır hem de o müteşâirleri şöyle hicveder:

*-Yanında şair geçinenlerin ne
 kadar hasis karihaları
 olduğunu gördüm de ona
 üzülüyorum; ondan şikâyet
 ediyorum. Zira hepsinin şiirleri
 bir başka belagat hatasıdır.
 -Bu müteşâir güruhu
 idraksizliklerinden birbirlerini
 beğenip dururlar
 -Zahir'denberi bu ma'na
 bedbahtları hem sanat ehli*

*olduklarını iddia eder, hem de
başkalarının eskilerile
geçinirler.*

(NFD: K.8/43-45)

*-Zira onların hırs ve tamahları
o kadar çoktur ki bir tek beyitte
birini methedip diğerine
nankörlük ederler.*

*-Yoksa onlar nerede ben
nerede? Meselâ birini
tanıtırken: “Bu filândır, bu da
başka filândır” derler.*

(NFD: K.8/47-48)

1.5. Muhataba Yönelik Hicivler

Nefî *Türkçe ve Farsça Dîvân*'ında *hasûdlar, müteşâirler, gâfiller* kısacası üçüncü çokluk şahıs olarak nitelediği belirsiz bir gruba yönelttiği hicivlerin yanında, kendine yapılan hicivlere cevap olarak görülebilecek hicivler de kaleme almıştır. Hicivler bazen de kendisine karşı yapılan bir kötülüğe yönelik söylenmiştir. Bu hicivlerde ikinci tekil şahsa sesleniş vardır hatta bazen açıkça isim verilmiştir. Örneğin kendisi ile şiir konusunda münakaşaya giren birini şöyle hicvetmiştir:

Ol isti'dâd ile ammâ acep turfa temâşâdır
Seninle da'vî-i şî'r eyleye bir yâve-gû kaşmer
Bihamdillâh bilir şâh-ı cihân kadrin ne gam yersin
Ne lâf eylesen etsin i'tikâdınca o bâtil har
(ND: K.21/36-37)

Ancak münakaşa ettiği kişiyi düşman yerine bile koymaz:

Sana hasm ittihâz etmek düşer mi ol harı zîrâ
Edersen kendini bir âdem sanır bir câhil-i ebter
(ND: K.21/39)

Devrin padişahı Sultan Murad'ı medhettiği 55 beyitlik felek redifli kasidesinde yukarıda görüldüğü gibi yer yer hicivli ifadeler kullanan Nefî bazen de hicvin derecesini artırmıştır. Örneğin aşağıdaki beyitlerde Mantıkî adlı bir şairi hicveden Nefî şu ifadelere yer vermiştir:

Bana âmî diyen bâtil ne herze yer köpek câhil
Edebde ol dahi zu'munca sâhib-tab' u mollâdır
Mukallid mashara mudhik tualım Mantıkî olmuş
Nice molla olur ol har acep bîhûde da'vâdır
O gûne mudhikin eş'ârına söz der mi ehl-i dil
Nihâyet ol kadar vardırki mevzûn u mukaffâdır
Nazîre diye Kur'an'a niçün katl olmaz ol bî-dîn
O gûne kâfirin katli niçün muhtâc-ı fetvâdır
Beni medh anı zemm etmek değil ma'nâda maksûdum
Hakîkatdir sözüm sözde murâdım hakkı icrâdır
(ND: K.48/63-67)

Şeyhülislâm Muhammed Efendi'yi medhettiği kasidesinde 'sözüne dâhil olduğunu' söylediği bir üstadı şöyle hicveder:

O letâfet mi var eş'âr-ı safâ-bahşımda
Ki keder vere ana dahl-i hasûd-ı hodkâm

Dahl eden de sözüm bârî bir üstâd olsa
 Söyledikce beni ma'kûl ile kılsa ilzâm
 Nev-heves bir müteşâ'ir ki dahi bin yıl eğer
 Fikr-i şî'r etse görünür yine endîşesi hâm
 Ne bilir zevk-i suhan n'eydüğün olursa Mesîh
 Tıfl-ı nev-reste-i nâ-şüste-leb-i şîr-âşâm
 Eb ü ceddiyle tefâhür eden ebced-h'ânın
 Ehl olan redd ü kabûlüne verir mi ahkâm

(ND: K.50/ 69-73)

1.6. Meydan Okuma/Göz Dağı

Söz kılıcını eline alıp gavgâ-yı suhan'a katılan Nefî yukarıda sayılan tüm hasûdlara, müteşâirlere, bazen ismen bazen de üçüncü şahıs olarak andığı düşmanlarına her fırsatta gözdağı vermeyi de ihmal etmez. Devrin padişahı I. Ahmed'e sunduğu kasidesinde meydân-ı suhan'da karşısına çıkacak bir yiğit bulunup bulunmadığını sorar:

Bunca demdir da'vi-i sâhib-kırânî eylerim
 Bir mübâriz yok mu meydân-ı suhan tenhâ mıdır

(ND: K.7/33)

Bazen de aşağıdaki beyitte olduğu gibi kendisine karşı savaşmak niyetinde olanların daha ellerini süremeden kılıçlarını alacağını dile getirir:

Düşde böyle hûn-feşân u kîne-cû zâhirde hod
 Sunmadın el kabzaya şemşîrini uryân bulur

(ND: K.9/9)

Korkusuzca söz söyleyenler çoktur ancak yine de hayal meydanında düşmanları deviren Nefî'nin söz kılıcıdır:

Çok gerçi dilîrâne suhan-güster-i bî-bâk
 Kim her biri zu'munca falan ibn-i fulândır
 Ammâ yine hasm-efken-i meydân-ı tahayyül
 Her ma'rekede Nefî-i şemşîr-zebândır

(ND: K.10/51-52)

Farsça Dîvân'ında kendisiyle mücadeleyle giren insanların Allah'ın ezeli kahriyle karşılaşacaklarını söyler:

*Benimle mücadeleye kalkan
 insan, Allah'ın ezeli kahriyle
 teşebbüs etmiş demektir*

(NFD: K.4/10)

Yeri geldiğinde dostlarına bile gözdağı vermekten çekinmeyen Nefî, benim katımda övmek ve sövmek arasında fark yoktur der:

*İnsanlık nedir bilmeyen dostlar
 beni ister beğensinler, ister
 beğenmesinler. İndimde öğmek
 ile söğmek arasında hiçbir fark
 yoktur.*

(NFD: K.7/3)

2. Nefî'ye Hicvin Yasaklanması

Nefî çeşitli vesilelerle bazen üstü kapalı bazen açıkça hicivlerini kaleme alırken beklemediği bir olayla karşılaşır. Devrin padişahı Sultan Murad hemen her durumda hiciv kılıcını kuşanan Nefî'nin bu tutumunu ona hicvi yasaklayarak ve onu divanından kovarak dizginlemek ister. Bu adeta Nefî için rüzgârın terse

dönmesi anlamına gelmektedir. Abdülkadir Karahan, Naimâ'dan hareketle bu olayın 1630 yılı Haziran ayının son haftasının başında yaşandığını dile getirir ve IV. Murad Beşiktaş köşkünde *Sihâm-ı Kazâ*'yı okurken yağmurlar gökten boşanmış, bir şimşek hemen padişahın yanına düşürmüş, bunu uğursuzluk sayan hükümdar, eseri yırtmış, Nefî'yi görevinden azletmiş, kendisinden bir daha hicivle uğraşmayacağına dair söz almıştır diye nakleder (Karahan, 1996: 9-Çelebi, 2003: 141-142). Bu durum üzerine, *Türkçe Dîvân*'ındaki ilk 22 kasidede görülen coşkulu üslûp, özellikle 23, 24 ve 25. kasidelerinde af dileyen, sözlerinin padişahın huzuruna ulaşamayacağından korkan bir insanın cümlelerine dönüşür. Nefî bunu, *Türkçe Dîvân*'ındaki 23. kasidesinde bahtını hicvederken şöyle dile getirir:

Bugünden ahdim olsun kimseyi hicv etmeyem illâ
Vereydin ger icâzet hicv ederdim baht-ı nâ-sâzı
Beni dîr etdi zîrâ dergeh-i devlet penâhından
Nice hicv etmeyim bir öyle gaddâr u çep-endâzı
(ND: K.23/23-24)

Sultan Murad'ın hicvi yasakladığı Nefî hicivden vazgeçmenin mümkün olmadığını şöyle anlatır:

Versem ne acep hükmünü ger medh ile hicvin
Âdemdir olan mazhar-ı hayr ü şer-i âlem
Ebnâ-yı zamân ile müdârâ nice mümkün
Tâ olmayıcak bende har-ender-har-ı âlem
Harlikden eser komamış ammâ ki ne çâre
Feyyâz-ı ezel mûciz-i küll masdar-ı âlem
(ND: K.24/35-37)

Nefî affedilmek için kasideler yazmaya devam eder, ancak artık sözlerinin padişahın huzuruna ulaşıp ulaşmadığından bile emin değildir:

Tutalım kim elim erişmez imiş dâmenine
Pençe-i âhıma girmez mi girîbân-ı felek
(ND: K.25/10)

İçinde bulunduğu zor durumu merhum vezirlerden Hâfız Ahmed Paşa'ya yazdığı *zamâne* redifli kasidesinde şöyle anlatır:

Çarhın sitemi cânıma geçdi n'ola olsa
Destimde kalem fitne-i ber-pây-ı zamâne
Ben sâde-dil ebnâ-yı zamân ise münâfık
Güçdür bana gâyetde müdârâ-yı zamâne
(ND: K.42/40-41)

Nefî zor durumdadır ancak bir aczinin olmamasına da sevinmektedir:

El-minnetülillâh ki yokdur hele aczim
Olsa ne kadar hasmım eşirrâ-yı zamâne
(ND: K.42/42)

Ancak onu bu derece zor duruma düşüren, belki de en çok üzen konu dost bildiklerinden gelen kötülüktür:

Çok tecrübe etdim hele tahkik budur kim
Yeğdir yine ahbâbdan a'dâ-yı zamâne
(ND: K.42/44)

Nefî daha önceleri *ebnâ-yı zamân ile müdârâ ne mümkün* veya bir başka yerde *güçdür bana gayetde müdârâ-yı zamâne* sözlerini söylerken içinde bulunduğu durum ona şu beyitleri söyletmiştir:

Her ne hâl ise müdârâya olurdum râzî

Uysa birbirine evzâ-ı perîşân-ı felek
Hayr eger şer ne ise medâr üzre olursa dâ'ir
Fevrî aksine döner re'y-i peşîmân-ı felek
Münkalib hükmü her eyyâmda vü her demde
Görmedim ben hele bir gerdiş-i yeksân-ı felek

(ND: K.25/42-44)

Sultan Murad'ın Edirne'ye yaptığı yolculuk için bir kaside kaleme alan Nefî bu kasidesinde üstü kapalı olarak şöyle bir hicve yer verir:

Hem çekerler şevk-i teşrifinle derd-i intizâr
Hem ederler cân u dilden arz-ı ihlâs-ı vidâd

(ND: K.26/6)

Bu arada Nefî'nin affedilmiş olduğunu şu beyitler göstermektedir:

Kim helâk olmak mukarrer zannederdim kendimi
Bulsa birkaç gün dahî eyyâm-ı hicrân imtidâd
Hamd ü lillâh devlet el verdi açıldı tâli'im
Kalmadım künc-i belâ-yı firkatinde nâ-murâd
Düşdü fark-ı bahtıma zill-ı Hümâ-yı saltanat
Nâ-gehânî eyledim devletle kesb-i infirâd

(ND: K.26/8-10)

Bu kasidenin ilerleyen beyitlerinde dile getirilen 'iki hainin katledilmesi' hususunda Naimâ Tarihi'ne de dayanarak çıkarımlarda bulunan Yaşar Yücel, söz konusu edilen iki kişiden birinin İznik kadısı, diğerrinin Şeyhülislâm Ahî-zâde Hüseyin Efendi olduğu sonucuna varmıştır (Yücel, 1987: 920-921). İsmail Hakkı Uzunçarşılı, İznik kadısının 1633 yılında astırıldığını, buna tepki gösterenlerden biri olan Ahî-zâde Hüseyin Efendi'nin ise 1634 yılında boğdurulduğunu dile getirmiştir (Uzunçarşılı, 1988b: 464-465). Buna göre, A. Karahan'ın 1630 yılında azledildiğini düşündüğü Nefî'nin 4 yıl süren sürgün hayatından sonra affedildiği görülmektedir. Söz konusu aftan sonra Nefî'nin eski coşkusu da kendini göstermeye başlar. 27. kaside ile padişahlara sunulan kasideler son bulur.

3. Yayından Çıkan Ok: Sihâm-ı Kazâ

Türkçe ve *Farsça Dîvân*'dan alınan örneklerde görüldüğü üzere Nefî yerine göre bazen üstü kapalı olarak, az da olsa bazen açıkça isim vererek düşmanlarını hicvetmiştir. Bu hicivlerinde karşısındakini küçük düşürücü ifadeler kullansa da hakaret ve sövgüye varan ifadeleri neredeyse hiç kullanmamıştır. Bu çerçevede *Türkçe* ve *Farsça Dîvân*'ındaki hicivleri 'aristokrat hiciv' olarak görülebilir. Oysa *Sihâm-ı Kazâ* hakaret ve sövgünün oldukça fazla olduğu bir eserdir ve bunlar 'ayak takımı (erâzil) hicvi' olarak görülebilir. Aslında bu durum bile Nefî'nin neden *Sihâm-ı Kazâ* isimli bir eser yazdığını açıklayabilir. Zira *Sihâm-ı Kazâ*'da yer alan sövgü içeren ifadelerin bir şairin adını yaşatacak dîvânında yer almasını istemeyen Nefî'nin bu eseri kaleme almış olması muhtemeldir. Fars şairlerinden Hâkânî (ö. 595/1198) yazmış olduğu Arapça ve Farsça iki dîvânında hiciv ve sövgüye yer vermediğini çünkü cennet bahçesinde dikenin bulunmayacağı dile getirmiştir (Çiftçi, 2002: 68). Nefî'nin de buna benzer bir düşünceden hareket ettiği düşünülebilir. Ancak Nefî'nin *Sihâm-ı Kazâ* adlı eserinde hicvini bu raddeye vardırmasının sebebi üzerine düşünülmelidir. Nefî'yi tabir-i caizse 'çıgırından çıkaran' olay veya olaylar nedir? Bunun cevabı özellikle *Türkçe Dîvân*'ında ve *Sihâm-ı Kazâ*'da aranmalıdır. Zira şair eserlerinin satır aralarında neden hicvettiğini –elbette kendi çerçevesinden– söylemiştir. *Türkçe*

Dîvân'ında merhum vezirlerden Hafız Ahmed Paşa için yazdığı kasidesinde söz kılıcını çekmekten başka çaresi kalmadığını şöyle dile getirir:

Yok tîg-i zebân çekmeden özge dahi çâre
Gâyetde şakî oldular ebnâ-yı zamâne
(ND: K.42/46)

Aslında hicve tenezzül etmeyeceğini ancak mecbur kaldığını *Sihâm-ı Kazâ*'da ise şöyle dile getirtmiştir:

Kahbe hicvine tenezzül mü ederdim ammâ
Bir kazâ ile bu da tab'uma çeşbân düşdi
İktizâ eyledi bir kahbeye bir kıt'a dedim
Bir alay fâhişeye gayret-i akrân düşdi
(SK: 222/32) ***

Ayrıca Nefî'nin manzumelerinde ona daha önce söylenmiş bir söz ya da aynı seviyede söylenmiş bir hiciv olduğu hissedilebiliyor. Örneğin Kâfzâde için yazmış olduğu iki kıt'ada yuf diyerek hicveder (SK: 226/42-43) ancak muhtemelen Kâfzâde'den veya onun çevresindeki isimlerden gelen bir cevap üzerine yeni bir kıt'a daha yazmıştır:

Yâve-gûyâne mürebbî olan üstâd-ı suhan
Bilmiş olsun anı hicv etmenün olmaz sorusu
Ol kadar yuf dedüm uslanmadı ol mecnûna
Kilk-i hicvi meger anuñün edem yuf borusu
(SK: 226/44)

Bu şekilde bir cevap gibi algılanabilecek pek çok kıt'aya rastlanmakla birlikte Yahyâ Efendi'yi hicvettiği kıt'asında *Sihâm-ı Kazâ*'nın geneline nazaran daha edebî bir dil kullanmıştır:

Bize kâfir demiş müftî efendi
Tutalum ben ana diyem müselmân
Varıldukda yarın rûz-ı cezâyâ
İkimüz de çıkarız anda yalan
(SK: 250/112)

Söz konusu örnekler Nefî'nin neden hiciv yoluna girdiğini desteklemektedir. Zira hem başka çaresi kalmadığı hem de kendisine alenen bir saldırı (sözle veya şiirle) olduğu için hicivlerini cevap niteliğinde söylemiştir. Bu hicvin kendini savunma yönünün de olduğunun bir göstergesidir. Ayrıca söz konusu örnekler 'karşılıklı hicivleşmek' (Çiftçi, 2002: 31) anlamına gelen birer muhâcât örneğidir.

Başka çaresi kalmayan Nefî hedef aldığı kişileri ağır sözlerle hicvetme yoluna gitmiştir. Çünkü haklı sebepleri vardır. Öncelikle işe, büyük öfke duyduğu babasını hicvetmekle başlamıştır. *Sihâm-ı Kazâ*'nın başında *Der-Hakk-ı Peder-i Hviş* (*Mehmed Beg*) başlıklı kasidede yer alan bazı beyitlerde babasına olan öfkesinin sebebi ortaya çıkmaktadır. Babasını başındaki bir kara leke olarak (SK: 146/6) görmesi boşuna değildir. Çünkü o ilerleyen satırlarda görülecek olan Kırımlı Giray Han'a dost olmuştur ve Nefî küçük yaşta zor durumda kalmıştır:

Sa'âdet ile nedîm olalı peder Hâne
Ne mercümeğ görür oldı gözüm ne tarhâne

*** Buradan itibaren verilecek olan örneklerde parantez içinde gösterilen **SK** *Metin Akkuş, Hicvin Ankâları Nefî ve Sihâm-ı Kazâ (İnceleme-Karşılaştırmalı Seçme Metinler)* adlı eseri, ilk sayı sayfa numarasını ve ikinci sayı söz konusu sayfadaki beyit sayısını veya şiirin sayısını gösterecektir.

(SK: 145/1)

Devam eden beyitlerde babasını hicvedici sözler söylemeye devam eder (SK: 145/2- 145/3- 145/4). Babasının bu durumundan dolayı evsiz kalan Nefî, babası için söylediği sözlerin de hakikat olduğunu dile getirir:

Hudâ bilür ki sözü serteser hakikatdür

Baş ağrıdur der isem lîk serbeser Hâne

(SK: 146/10)

Nefî babasının kendisini garip bırakıp Han'ın yanına gittiğini (SK: 146/11), okuduğu iki kaside ile Han'ın gözüne girdiğini söyler (SK: 146/12). Burada medhedene ne caize ne sile verilmektedir (SK: 146/13). Bu durumu Nefî babasından yaptığı bir alıntı ile eleştirmektedir:

Peder bu mısra'ı hod kendi söylemişdi bilür

Minâre üstine laklak çıkar yapar hâne

(SK: 147/14)

Aslında Nefî babasını eleştirirken onun üzerinden genel bir eleştiri de yapmaktadır. Marifetin iltifata tabî olduğu bir devirde Osmanlı saraylarında her methiyeye gereken caize verilirken Kırım Han'ı iki kaside okudu diye yanına aldığı kötü şair(ler) ile laflamaktadır. Bunlar bir leyleğin lakları seviyesindedir (SK: 147/14). XVII. yüzyılın başından itibaren Kırım Hanlığı ile Osmanlı Devleti arasında ihtilâf oluşmaya başlamıştır. Bu dönemde Kırım'da yaşanan Han değişiklikleri bazı anlaşmazlıkları da beraberinde getirmiş (Uzunçarşılı, 1998a: 171-176) Ruslar'ın izlediği politikaların neticesinde ilerleyen yıllarda Kırım Osmanlı Devleti'nden koparılmıştır. Osmanlı Devleti'nin ve halkın dikkatinin Kırım üzerine çevrildiği yıllarda eserlerini kaleme almış olan Nefî'nin bu sözleri tarihi perspektifte de önemli bir noktadır.

Babasının yanına gitmeyi düşünen Nefî amcasının da peşinden geleceğinden korkar (SK: 147/15), Han'ın başındaki derdin bir iken üç olacağını (SK: 147/16) söyler. Kararından vazgeçip hayretle babasının dostlarına gelince kiminin babasına sövdüğünü, kiminin Han'a güldüğünü görür (SK: 147/20). Hatta bunlardan biri olan Mir Şeref (SK: 147/ 21) Nefî'ye, Han babanı öldürse sevaba girmiş olur (SK: 148/ 23) der. Çünkü babasını iyi tanımaktadır ve alçaklıklarından dem vurur (SK: 148/25); yolda bir ölmüş eşek görse nalını soyardı diyen Mir Şeref, babana bin deve sana bir keçi verseler baban keçiyi de bana ver demekten kendini alamaz der (SK: 148/ 29). Aslında Nefî, bu ve bunun gibi örnekler üzerinden çizdiği baba figürü ile neden babasını yerdüğünün de cevabını vermektedir. Bu da yukarıda dile getirildiği üzere Nefî'nin hicivlerindeki (kendine göre) haklılığını göstermektedir. Ayrıca Nefî'nin Sihâm-ı Kazâ'nın ilk kasidesinde babasını hicvetmesi, geleneksel dîvân tertiplerinde görülen yaratıcıyı öven bir kaside ile başlama alışkanlığının devam ettirilmesidir. Nefî kendisini dünyaya getirip bu zorluklar içinde bırakan babasını hicvetmiştir.

Nefî bazen daha önce övdüğü kişileri yerme yoluna da gitmiştir. Elbette yine kendini haklı gördüğü için bu yola başvurmuştur. Bunlardan biri, *Türkçe Dîvân*'ında adına 3 kaside söylediği Gürcü Mehmed Paşa'dır ve *Sihâm-ı Kazâ*'da yazılan (*Türkçe Dîvân*'ında Muhammed Paşa) hiciv kasidesinde bu durum şöyle dile getirilir:

Üçüncü def'adur bu hak belâsın vere mel'ûnun

Ki yok yere beni 'azl etdi olmuşken senâ-h'ânı

(SK: 152/24)

Gürcü Mehmed Paşa yukarıda ifade edildiği gibi Nefî'yi haksız yere görevinden azletmiştir. Osmanlı hanedanına bu kadar hizmetlerde bulunmuş olan Nefî (SK: 153/34) böyle azledilmeyi hak etmediğini düşünerek bu hicvi kaleme almıştır. Daha önce hakkında:

Ol Âsaf-ı sâni ki Süleymân gibi hükmü
Başdan başa dünyâya revân olsa revâdır
(ND: K.34/20)

sözlerini sarf ettiği ve sadrazam olduğu için:

Buldu bu şevk ile bir gûne neşât endişem
Ki bu mikdâr safâ vermek olur mahz-ı hayâl
(ND: K.36/8)

diyerek sevincini gizleyemeyen Nefî, *Sihâm-ı Kazâ*'da hicvettiği paşanın pis vücuduyla sadr-ı dîvânı kirlettiğini söylemiştir:

Neler etdi ne denli fitne peydâ oldu 'âlemde
Edince tâ vücûdıyle mülevves sadr-ı dîvânı
(SK: 150/7)

Kanuni'nin sadrazamlarından Semiz Ali Paşa'nın kölesi olarak yetişmiş olan Gürcü Paşa (Uzunçarşılı, 1998b: 377) haremde yetiştirilmiş olsa bile (SK: 150/8) onun gibi bir domuz çobanı, Gürcü Ermenisi, Türk Çingenesi İslam toprağının veziri olmaya layık mıdır? (SK: 150/9). O paşa ki, Gürcü olsa bütün Gürcistan'a hakarettir (SK: 150/10). Makam ve mevki konusunda o kadar hırslı biridir ki bir çöl domuzu bulsa onu yutardı (SK: 150/11).

Bununla da kalmamış, Paşa'nın kendisine yaptığı haksızlıktan dolayı en ağır sözlerle onu hicvetmeye devam etmiştir. Bu ona güç gelse bile adalet olarak görmektedir, çünkü onu överek eşeklik etmiştir:

Bana bu güç gelür amma hakikatde 'adâletdür
Niçün harlik edüp medh eyledüm bir böyle nâdânı
(SK: 153/40)

Bu da gösteriyor ki Nefî hicvini yaparken kendisini haklı görmektedir. Hiç kimseyi boş yere hicvetmemiştir. Buna eserinin başında hicvettiği babası da dâhildir.

Nefî insanları sadece kişisel sebeplerden ötürü hicvetmemiştir. *Der-Hakk-ı Mezbûr* adlı *Sihâm-ı Kazâ*'nın üçüncü kasidesinde 'a köpek' redifi ile Gürcü Mehmed Paşa'yı yermeye devam eder. Ancak bu kez saltanatın ırzını ayaklar altına aldığı, birçok insanın onun yüzünden telef olduğu gerekçesini gösterir:

Pây mâl eyledinüz saltanatun 'ırzını hem
Yok yere oldı telef ol kadar âdem a köpek
(SK: 157/8)

Tüm bunlara rağmen *Sihâm-ı Kazâ*'nın *Der-Hakk-ı Gürci Mehmed Paşa* isimli kasidesinde yermiş olduğu Paşa'nın nasıl olup da insan içine çıktığına şaşırır:

Çâk çâk etmiş iken tîg-i zebân ile seni
Kande buldun o kadar yâreye merhem a köpek
(SK: 159/26)

Nefî'nin hicivleri bunlarla kalmaz. Paşa'yı her yönden hicveder. O, devletine, milletine karşı suçludur, bir yalancıdır, şahsî çıkarları için insanlara zarar vermektedir. Bu yüzden Nefî zerre kadar pişman değildir söylediklerine (SK: 162/54), hatta inancına göre gazâ eylemiştir Paşa'nın üzerine:

İ'tikâdumca gazâ eyledüm inşâallâh
Hak bilür yok yere ben kimseye sögmem a köpek
(SK: 162/55)

Hicvin gazâ yönü Hz. Muhammed'in 'size söylediklerinin aynısını onlara söyleyin', 'şiiirle cihâd ediniz, şüphesiz mümin nefsi ve malıyla cihâd eder' ve Sabit'e hitâben söylediği 'Evet, sen onları hicvet, şüphesiz Cebrail onlara karşı sana yardım edecektir' şeklindeki sözlerine dayandırılabilir (Çiftçi, 2002: 10).

Bununla da kalmaz. Gerekirse feleği bile hicvedeceğini (SK: 163/57) sonsuza dek yaşasa bile hak sözü söylemekten asla usanmayacağını dile getirir:

Haşre dek sağ kalursam da sana şetm ederim
Hak sözü söylemeden hiç usanmam a köpek
(SK: 163/ 58)

Gürcü Mehmed Paşa (Hadım) 1603 yılından başlayarak çeşitli makamlarda görev almış, 1622 Eylül'ünde vezir-i a'zam olarak görevlendirilmiştir. 5 ay süren görevinden sonra azledilmiş, IV. Murad'ın tahta geçmesi üzerine 1624 yılında sadaret kaymakamlığına tayin edilmiş, 1626 yılında boğdurulmuştur (Uzunçarşılı, 1998b: 377-378). Nefî'nin Paşa için övgüleri yazdığı tarih 1622 olmalıdır. Hicivlerini ise Paşa'nın öldürüldüğü 1626 tarihinden önce kaleme aldığı söylenebilir.

Sihâm-ı Kazâ'da babası ve Gürcü Mehmed Paşa'yı hicveden Nefî bu kez Kemankeş 'Ali Paşa'yı hicvetmiştir. *Der-hakk-ı Kemânkeş 'Ali Paşa* başlıklı manzumesine *hamdülillâh oldı maktûl ol vezîr-i rû-siyâh* diye başlamıştır. 1623 yılında Mere Hüseyin Paşa'nın yerine vezir-i a'zamlığa getirilen Ali Paşa, Halil ve Gürcü Mehmed Paşalar ile çatışmalar yaşamış, Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'yi azlettirmiştir. Kendisi de Bağdat'ın İranlıların eline geçmesini padişahın sakladığı için vezaretinin yedinci ayında 1624'te idam edilmiştir (Uzunçarşılı, 1998b: 379). Nefî hicvini şöyle bitirmiştir:

Sadr-ı a'zam olması hod böyle bir bâtil harun
Devlet-i 'Osmâniyâna rabtı güç bir neng idi
(SK: 165/15)

Manzumenin yazıldığı tarih Ali Paşa'nın idam edildiği 1624'ten ve yüksek ihtimal, Paşa için yazdığı kasidenin 7. beytinde Gürcü Paşa ile kıyamette bir araya gelmelerinden bahsettiği için (SK: 164/7) 1626 ve sonrasına tekabül eder.

Hicivlerde hedef olan bir diğer isim Etmekçizâde Ahmed Paşa'dır. Onu da yazdığı terkiib-i bend ile yeren Nefî'nin yine kendine göre haklı sebepleri vardır. Bunun için henüz ilk bendde kendisine yapılan zulümden dolayı beddua eder:

Yalanuz bana olan zulmüni hakdan dilerem
'Ömrine devletine bâ'is-i noksan olsun
(SK: 167/9)

Bu zulümlerden dolayı intikam almak istediğini açıkça dile getirir:

İntikam almaz isem hicv ile ben de andan
Şâ'iriyyet bana her vechile bühtân olsun
(SK: 167/10)

Ahmed Paşa da seferlerde başarısız olmuştur. Nefî bu başarısızlığı onun uğursuz oluşuna yormuştur (SK: 168/17). Bu yıl sefere gitmeyince nasıl fetihler yapıldığını da dile getirmiştir (SK: 168/18). Ayrıca bulunduğu mevkiî çıkarları için kullandığını (SK: 169/23), annesinin aşçı cariyesi, babasının ekmekeçi olduğunu, devlet kademesinde çalışmaktan anlamayacağını (SK: 169/26), kapısına geleni

kuduz gibi ısıracağını (SK: 169/29) açıkça dile getirir. Makam mevkiin geldiği yeri bile unutturduğunu da ekler:

Kendi İstanbula şimdi sığamaz devletle
Babası Edrine şehrinde gezer sâ'il iken
(SK: 171/39)

Altıncı bendde çeşitli açılardan iğneleyici sözler (SK: 173/55- 173/56) söylemeye devam eden Nefî, Ahmet Paşa gibi birinin Firavun'a danışman olması gerektiğini söyler:

Müsteşâr olmaga bu lâyıkidi Fir'avne
Her cihetde neçe gâlib yer var Hâmâne
(SK: 173/57)

Ahmet Paşa *Diger* başlıklı *Sihâm-ı Kazâ*'nın 8. kasidesinde sözüne inanılmaz bir adam olarak gösterilmiştir:

Yâve-gûlukda basupdur nice herze-gûyı
Ko ana kimse inanmaz sözi hep efsâne
(SK: 185/9)

Devrin vezirlerinden Halil Paşa *Türkçe Dîvân*'daki 37. kasidede askerî yetenekleri konusunda övülürken:

Sipeh-şikâf-ı yegâne Halil Paşa kim
Cihâna ateş urur berk-i tîgî çekdiği dem
Yegâne şehsüvâr-ı dilir ü çâpük kim
Olur şikâr-ı adû basmadan rikâba kadem
(ND: K.37/15-16)

Sihâm-ı Kazâ'da yaptığı hatalardan dolayı askerinin yarısını kırdırıldığı için suçlanır ve hicvedilir:

Askerün nısfını kırdırdı yine
Eyledi saltanatı h'âr u zelîl
(SK: 208/2)

Halil Paşa vezirliği deniz savaşlarında kazandığı başarıyla elde etmiştir. İlk kez vezir-i a'zam olduğu tarih 1617'dir. İkinci kez ise 1626 tarihinde bu makama getirilmiştir. İkinci vezirliği sırasında İran üzerine yürüyen Paşa, bu sırada Erzurum'da Abaza Mehmed Paşa'nın isyanı çıkınca oraya yönelmiş, ancak orada başarılı olamamış ve azledilmiştir. 1629 yılında vefat etmiştir (Uzunçarşılı, 1998b: 370-372). Nefî, Paşa'yı övdüğü kasideyi 1617 veya 1626 yılında kaleme almıştır. 1617'deki vezirliğini savaşta kazandığı başarı ile elde ettiği düşünülürse kasidesini bu tarihte sunmuş olma ihtimali yüksektir. *Sihâm-ı Kazâ*'da yer alan hicvini ise 1626 ile 1629 arasında ve özellikle Paşa'nın Erzurum'daki başarısızlığı üzerine 1628'de yazmış olmalıdır.

XVII. yüzyılda devletin hemen her kademesinde bozulmaların yaşandığı yukarıda ifade edilmiştir. Özellikle padişah II. Osman'ın tahttan indirilerek öldürülmesinin ardından yaşanan gelişmeler, Anadolu'da çıkan isyanlar devleti ve toplumu kötü yönde etkilemiştir. Devlet işlerinde yeterli tecrübesi bulunmayan IV. Murad'ın küçük yaşta tahta geçmesiyle devlet yönetiminde pek çok kişi söz sahibi olmaya çalışmıştır. Özellikle Erzurum'da Abaza Mehmed Paşa tarafından çıkarılan isyan ve bunun yanında Bağdat'ta ortaya çıkan ayaklanmalar uzun süre bastırılmamıştır. Sultan Murad'ın yaşı ilerleyip idareyi ele almasıyla ayaklanmalar bastırılmaya çalışılsa da bu dönemde devlet büyük yaralar almıştır (Uzunçarşılı, 1998a: 127-206). Erzurum Valisi Abaza Mehmed Paşa'nın 1620'li yılların başında başlattığı isyan İstanbul'daki pek çok paşa tarafından bastırılmaya çalışılsa da 1628

yılında Abaza Mehmed Paşa teslim olana kadar devam etmiştir Uzunçarşılı, 1998a: 150-168). Kendisi de Erzurumlu olan Nefî'nin Abaza Mehmed Paşa'ya destek verip vermediği bilinmemekle birlikte, eğer destek vermişse Paşa'nın teslim olmasından sonra geçen 2 yılda Nefî'nin padişah tarafından azledilmesi açıklık kazanabilir. Zira Nefî, Abaza Mehmed Paşa tarafından korunmuşsa, Paşa'nın teslim olması ile savunmasız kalan Nefî düşmanları tarafından alt edilmiş olmalıdır. Ayrıca bu, Nefî'nin övdüğü paşaları neden sonradan yerdüğünün de cevabını verebilir.

Nefî'nin hicivlerine hedef olanlar arasında sadece devlet adamları yoktur. Aynı zamanda devrinde yaşayan şairler de hicvedilmektedir. Bunların başında Gânizâde Nâdirî gelmektedir. *Sihâm-ı Kazâ*'nın henüz başında 'a köpek' redifli kasidede kahbe olarak nitelenen şair onbeş senedir tefsir yazdığını söylemektedir ancak hiç kimse tek harfini bile görmemiştir:

Kahbe onbeş seneyi geçti ki tefsîr yazar
Hiçbir harfini görmüş mi bir âdem a köpek
(SK: 161/46)

Sihâm-ı Kazâ'nın bir başka yerinde tefsir eserinin hâlâ ortaya çıkmamasına şöyle değinilir:

Ehl-i 'ilmim şâ'irim derse eğer İbn-i Ganî
Hoş kabûl etdük sözün isbat ederse bî-hilâf
'İlmi var ise niçün tefsîri çıkmaz ortaya
Şâ'ir ise yâ nedür ol yâve şî'r-pür güzâf
(SK: 221/29)

Söz konusu tefsirin Gânizâde Nâdirî tarafından I. Ahmed'e sunulan Tefsîr-i Beyzavî-i Haşiye adlı eser (Aksoyak, e-makale (a): 1) olduğu düşünülürse Nefî'nin bu konudaki hicivlerini I. Ahmed'in tahttan indiği 1617 senesinden önce yazmış olması gerekmektedir.

Gânizâde Nâdirî'nin I. Ahmed'in son zamanları ile II. Osman zamanında meydana gelen olayları anlattığı 1956 beyitlik Şehname isimli eseri vardır (Aksoyak, e-makale (a): 1). Nefî bu eseri de ağır bir dille hicvetmiştir:

Yâ nedür âh o ta'bîri güzel Şehnâme
Rûh-ı Firdevsî-i merhûm ola hurrem a köpek
Öyle Şehnâme ile Tıflî ...in pâketmez
Olsa mevci kadar üstâd u mu'allim a köpek
(SK: 162/47-48)

Hicvedilen şairlerden bir diğeri Veysî mahlaslı şairdir. Süleyman Çaldak'ın "eleştiriye eğilimli; toplumsal olaylara, özellikle haksızlıklara karşı ilgisiz kalmayan, aleyhine de olsa onları eleştirmekten geri durmayan bir karaktere sahip olduğu; bundan dolayı da seveni kadar sevmeyeni de çok olduğu kaynaklardan anlaşılmaktadır" (Çaldak, e-makale: 1) şeklinde tanımladığı Veysî, Nefî tarafından sözleri bakkal dükkânındaki terazinin taşları kadar sert ve kaba olduğu (SK: 187/10) gerekçesiyle hicvedilir. Bunun yanında Nefî tarafından devlet kapısında hissedar olarak mal ve mülk sahibi olduğu ileri sürülür:

Hissedâr olmagile gerçi ki ol devletden
Kâmrân oldu biraz eyledi tahsil-i menâl
(SK: 187/13)

Yukarıdaki beyitten hareketle Veysî'nin hicvedilen paşalara yakınlığı olduğu da düşünülebilir. *Sihâm-ı Kazâ*'nın 13. kasidesi olan 29 beyitlik peyknâme

adlı manzumede Nefî, peyküm redifini kullanarak daha çok dîvânında görülen bir üslup yakalar. Burada söylediği çoğu beytin yanında konu ile daha alakalı olarak şu beyitlere yer verilebilir:

Komaz âdem yerine paşasın
Hayli ‘âli-cenâbdır peyküm
(SK: 196/11)

Âlemi bir söz ile mülzem eder
Kati hâzır-cevâbdur peyküm
(SK: 197/18)

Tüm bunların yanında Nefî tarifini o kadar beğenmiştir ki peykini (bir ortama gelen haberini) hiciv kılıcının kını gibi görmektedir:

Bundan a'lâ olursa ger ta'rif
Tîg-ı hicve kırâbdur peyküm
(SK: 198/29)

Sihâm-ı Kazâ'da Azmizâde Hâletî de hicvedilmiştir. Meslek hayatına müderrislik ile başlayan Hâletî zamanla kadılık görevine yükselmiş, sıkça aziller ve boşta kalmalarla birlikte Şam, Kahire, Bursa, Edirne, İstanbul gibi şehirlerde kadılık yapmıştır (Kaya, e-makale: 1). Nefî onun Mısır'a/Kahire'ye nasıl kadı olduğu üzerinden bir hiciv söylemiştir (SK: 224/38). Hâletî 1604 ve 1618 yıllarında Kahire'ye kadı olarak atanmıştır. Nefî'nin bu konudaki hicvini bu tarihlerden - özellikle 1618'den sonra- söylemiş olacağı tahmin edilebilir.

Sihâm-ı Kazâ'nın hicvine hedef olan diğer şairler Nev'îzâde Atâyî ve Kâfzâde Fâizî'dir. Özellikle Kâfzâde ilmî yönü (SK: 204/8), mesleği (SK: 204/9), şairliği (SK: 204/10) yönüyle yerilir. Nefî tarafından hicvedilen bir başka isim İtrî'dir (SK: 220/24-25-26-27-28). Şirazlı olan İtrî, Gânizâde Nâdirî'nin mektupçusudur (Aksoyak, e-makale (b): 1).

Nefî, *Sihâm-ı Kazâ*'nın özellikle ilk kısmında yer alan manzumelerde başvurduğu hiciv ve hatta bazen şetm-i galize varan ifadeler yüzünden dostlarından af dilemekte ve ayıplanmamayı ümit etmektedir (SK: 199/1). Bunun yanında Nefî, *Sihâm-ı Kazâ*'daki manzumelerden ziyade önce dîvânı ele alınırsa nazmındaki lutfun görülebileceğini söyler:

Ele divânım alsalar evvel
Lutf-ı nazmum muhayyeli görünür
(SK: 181/58)

4. Hicvin Seviyesini Artıran Sebepler

Tarihî bilgiler ışığında Nefî'nin *Türkçe Dîvân*, *Farsça Dîvân* ve *Sihâm-ı Kazâ* adlı eserlerine bakıldığında bilinen en erken tarihli hicvinin 1617'den önceki bir döneme tekabül eden tarihte Gânizâde Nâdirî'ye yapıldığı söylenebilir. Bu tarihten sonra G. Nâdirî birden çok hicivde hedef alınmaya devam etmiştir. Azmizâde Hâletî ise özellikle 1618'den sonraki tarihte pek çok kez hicvedilmiştir. Kemankeş Ali Paşa 1624 yılında idam edilmesinden sonra 1626 tarihinde hicvedilmiştir. Gürcü Mehmed Paşa ise 1622'de vezir-i a'zam olduğu için övülürken bu tarihten 1626'da Paşa'nın vefat ettiği tarihe kadar geçen sürede Nefî'nin hicivlerine de hedef olmuştur. 1617 yılında savaşta kazandığı başarılar ile vezir-i a'zam olunca askerî yönüyle övülen Halil Paşa'nın ise 1628'deki Abaza Mehmed Paşa isyanındaki başarısızlığı sonucu yerildiği tahmin edilmektedir. Önceleri dönemin şairlerini hicveden Nefî ardından padişahın sonraki en önemli ikinci adamları zaman zaman hicvetmiş, tahminen 1630 yılında da *Türkçe*

Dîvân'ından edinilen bilgiye göre hicivlerinden dolayı padişahın huzurundan azledilmiştir. Nefî'nin padişah tarafından azledilmesinde Erzurum'da isyan çıkarıp 1628 yılında teslim olan Abaza Mehmed Paşa'nın korumasından yoksun kalışı da etkili olmuş olabilir. Azledildikten sonra sürgün hayatı yaşamaya başlayan Nefî'nin affedilmesi için 4 sene beklemesi gerekmiştir. *Türkçe Dîvân*'ındaki 26. kasidesinden hareketle onun 1634 yılında affedildiği bilinmektedir. Ayrıca elde edilen tarihler gösteriyor ki Nefî öncelikle kendisi gibi şair olanları hicvetmiştir. Ancak bunun yetmediğini görmüş olmalı ki söz konusu şairlerin muhtemel musahipleri paşaları da hicvetmeye başlamıştır.

Tüm bunların ışığında Nefî özellikle *Sihâm-ı Kazâ* adlı eserindeki hicivlerinde haklı mıdır? gibi bir soru sorulabilir. Nefî *Türkçe* ve *Farsça Dîvân*'ında yer alan kasidelerinin birçok yerinde *düşmanın, hasmın, mübârizin* varlığından haber vermesi ve hatta yer yer düşmanlara karşı olsa savaşını *dava, gavgâ* olarak nitelemesi onun hayatı boyunca psikolojik bir savaş verdiğini göstermektedir. Devirlerini gördüğü 4 ayrı padişahın üçünden ve zaman zaman devrin ileri gelenlerinden gerekli ilgiyi gören Nefî (Akkuş, 1993: 15) doğduğu Erzurum'dan İstanbul'a geldiği andan itibaren engel olamadığı dili yüzünden zorluklar da yaşamıştır. Öyle ki hicivlerine son vermemesi Sultan Murad'ın ona hicvi yasaklayarak huzurundan kovması ile sonuçlanmıştır. Nefî'nin Erzurum'dan İstanbul'a gelmesi hayatında yaşadığı ilk kırılma olarak düşünülürse, padişah tarafından azledilmesi onun hayatında ikinci önemli kırılmadır. Huzurdan kovulan Nefî adeta can havliyle affedilmek için kasideler kaleme alsada bunların padişaha ulaştığından bile şüphelidir. Bir süre sonra padişah tarafından affedilen Nefî, hicivlerine yine son vermez. Çünkü affedilse bile tabir-i caize güçten düşen Nefî, o zamana kadar hicvettiği ve hicvetmeye devam ettiği, kendi tabiriyle; *müdârâ* etmediği paşalar, devlet adamları, sanatkârlar tarafından yok edilmeye çalışılır. *Sihâm-ı Kazâ* Nefî'nin *Türkçe* ve *Farsça Dîvân*'ında satır aralarında yer alan hicivler ile bazen padişaha iletmeye çalışılan şikâyetlerin ileri seviyesi olarak düşünülebilir. Bu çerçevede Özer Şenödeyici'ye göre *Sihâm-ı Kazâ*'nın, onu kaleme almış olan Nefî'nin mizacı kadar, Nefî'ye aynı düzeyde cevaplar yazan şairlerin tavırları, onu çeşitli yollarla engelleyen devlet adamlarının tutumları ve bu şiirleri okuyup yayanların da eseri olduğu unutulmamalıdır (Şenödeyici, 2010: 320-321). Bir başka ifadeyle Nefî kendisini aralıksız olarak edep dışı yerlere karşı söz konusu eserini kaleme almıştır (Ünver, 1991: 78). *Türkçe* ve *Farsça Dîvân*'ında üstü kapalı olarak yaptığı savaşı *Sihâm-ı Kazâ* ile alenî bir hale getirmesi Nefî'nin hayatındaki üçüncü kırılmadır. Bu tavır bir savunma mekanizması ile açıklanabilir. Zira özellikle Gürcü Mehmed Paşa ile olan anlaşmazlığı düşünülürse Nefî padişahın sonraki en büyük devlet adamlarından biri ile psikolojik savaşa girmiş, bu savaşın sonunda ölüm olduğunu bildiği halde övdüğü Paşa'yı yerme yoluna gitmiştir (Şenödeyici, 2010: 321). Çünkü Paşa onun elinden işini almıştır ve Nefî hem bu sebepten hem de fani bir insanın canı üzerine duyduğu endişeden dolayı kaleme sarılmıştır denilebilir. Tabiri caizse Nefî, 'kuyusunu kazan' düşmanlarının kaleme sonunu getirmeye çalışmıştır.

5. Nefî Diliyle Uğradı Hakkın Belasına

Nefî kaynaklara göre 1635 yılında idam edilmiştir. Neden ve nasıl öldürüldüğü hakkında kaynaklarda çeşitli bilgiler yer almaktadır. Ölümünün kimin elinden olduğu muhtelif olsa bile yazmış olduğu bir hiciv sebebiyle boğularak öldürüldüğü konusu pek çok kaynakta yer almaktadır (İpekten, 2016: 55-Karahan, 1986: 10). Neden öldürüldüğü konusunda Nâimâ'nın eserinde yer alan bilgiye

göre; Nefî'nin hiciv vadisine sapmayacağı hakkındaki vaadine rağmen, rahat durmayarak Bayram Paşa'ya hicviye yazdığı ve bunun padişaha intikal etmesiyle öldürüldüğü rivayet edilir. Ayrıca padişah için yazdığı bir dörtlük yüzünden de idam edilmiş olabileceğini diye getirir (İpekten, 2016: 55-56-Karahan, 1986: 10). Metin Akkuş, Nefî gibi bir şairin hicivleri ne kadar ağır olursa olsun bu sebepten öldürülmüş olacağını düşünmediğini dile getirir. Ona göre dönemin siyasî hareketleri nedeniyle kendi aleyhine dönen bir takım olayların içinde olduğu için veya başka ağır suçlar işlediği için idam edildiğini düşünmektedir (Akkuş, 1995: 208-209).

Nefî'nin ölümünün neden ve nasıl olduğu konusundaki muhtelif söylentilerin yanında cesedinin ahvâli konusunda da çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Bunlardan en çok bilinenleri öldürüldükten sonra cesedinin denize atıldığı veya saray zindanlarında kaldığı şeklindedir (Akkuş, 1995: 205). Metin Akkuş 1995 yılında sunmuş olduğu bildiriye Nefî'nin kabrinin nerede olduğuna dair bir metine ulaşarak bunu yayımlamıştır. Transkripsiyonlu olarak verilen metinde Nefî'nin mezarının Sirkeci İskelesi tarafında bulunduğu ve bir kütüphanenin inşası sırasında taşınarak bâb-ı âlî'nin hariciye dairesi karşısında bahçeye götürüldüğü söylenmiştir (Akkuş, 1995: 210).

Sonuç

Nefî'nin yaşadığı ve hiciv ortamını oluşturan olayların cereyan ettiği XVII. yüzyılda devlette ve toplumda yaşanan bozulmalar göz önüne alınırsa *Türkçe ve Farsça Dîvân*'lardaki hiciv üslûbunun zaman içinde değişerek *Sihâm-ı Kazâ* gibi bir eserin nasıl oluştuğu belirli bir zemine oturtulabilir. Özellikle XVI. yüzyıl sonu itibariyle baş gösteren bozulmalar XVII. yüzyılda artmış, görevini yeterince ifâ edemeyen kişiler devletin çeşitli kademelerine getirilmiştir. Bunun etkisi kısa zamanda toplumsal hayatı, askerî işleyişi, malî yapıyı etkilemiştir. Devletin çeşitli kademelerine gelerek güç kazanan devlet adamlarının da çıkarları doğrultusunda kışkırtmalar ile çıkarılan ayaklanmalar, bir sultanın tahttan indirilip, öldürülmesini sonucunu doğurmuştur. Bunun yanında Anadolu'da meydana gelen ayaklanmaların, devletin çeşitli eyaletlerinde baş gösteren isyanların uzun süre bastırılmayışı hem devlet, hem de toplum nezdinde tepkiyle karşılanmıştır. Elbette söz konusu durumların edebî eserlere yansımaları da olağandır.

Özellikle padişahlara olan yakınlığı ve maden mukatâ'acılığı görevi sebebiyle devlet yapılındaki bozulmaları yakından izleyen Nefî'nin *Sihâm-ı Kazâ* adlı eserini ortaya çıkaran sebepler arasında kendi mizacının yanında, bazı şairlerin kendisine sözle saldırıları, dönemin siyasal olaylarının etkisi ve devlet adamlarının hem fiziksel hem de psikolojik olarak adlandırılacak baskısı sayılabilir. *Sihâm-ı Kazâ*'nın ayak sesleri Nefî'nin *Türkçe ve Farsça Dîvân*'ındaki kasidelerin satır aralarında hissedilmektedir. *Türkçe ve Farsça Dîvân*'ında çoğu üstü kapalı, bazen isim vererek yapılan hiciv, *Sihâm-ı Kazâ*'da açıkça isim verilerek yapılmış ve yer yer alay, tahkir ve sövgü seviyesine ulaştırılmıştır. Devlet adamlarının ve onların yanında yer alan şairlerin saldırılarını söz kılıcı ile kırmaya çalışan Nefî 1630 yılında padişah tarafından azledilmiş, 1634 yılında affedilmiş ve kaynaklara göre 1635 yılında idam edilmiştir. Nefî'nin tarihi olaylar ile desteklenen heccav kişiliği *Türkçe ve Farsça Dîvân* çerçevesinden bakıldığında takdir görürken, özellikle *Sihâm-ı Kazâ* adlı eserindeki ifadelerine bugünün araştırmacıları tarafından olumsuz yaklaşılmaktadır. Ancak *Sihâm-ı Kazâ*'nın da doğrudan sövgü içeren kısımları çıkarıldığında eserin yadsınamayacak derecedeki

edebî yönü, dönemin siyasi durumu hakkında araştırmacıların edinebileceği fikirler, toplumsal hayata ait izler barındırdığı düşünüldüğünde eserin değeri ortaya çıkacaktır.

Kaynakça

Akgül, Ahmet. (2012), “Nef’î’nin Sihâm-ı Kazâ’sı ile Türkçe Divan’ındaki İki Farklı Üslûp Üzerine Bazı Tespitler”, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/2, s.47-57.

Akkuş, Metin. (1993), *Nef’î Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.

_____. (1995), “Ömer Nef’î’nin Hayatı ve Biyografi Problemleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.3, Erzurum, s.205-210.

_____. (1998), *Hicvin Ankâları Nef’î ve Sihâm-ı Kazâ (İnceleme-Karşılaştırmalı Seçme Metinler)*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Aksoyak, İsmail Hakkı. (e.makale (a)), “Nâdirî, Abdülganîzâde Mehmet Nâdir Efendi”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)*, <http://www.turkedebiyat isimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=7146> (Erişim Tarihi: 19.03.2018).

Aksoyak, İsmail Hakkı. (e-makale (b)), “İtrî, Mehmed İtrî Efendi”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)*, <http://www.turkedebiyat isimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=4357> (Erişim Tarihi: 19.03.2018).

Apaydın, Mustafa. (2001), *Türk Hiciv Edebiyatında Ziya Paşa*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Çaldak, Süleyman. (e-makale), “Veysî, Üveys Çelebi, Üveys b. Mehmed”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)*, <http://www.turkedebiyat isimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2843> (Erişim Tarihi: 19.03.2018).

Çelebi, Asaf Halet. (2003), *Naimâ*, Hece Yayınları, Ankara.

Çiftçi, Hasan. (2002), *Klâsik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

İpekten, Halûk. (2016), *Nef’î Hayatı-Eserleri-Sanatı Bazı Şiirlerinin Açıklaması*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Karahan, Abdülkadir. (1986), *Nef’î*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 696, Ankara.

Kaya, Bayram Ali. (e-makale), “Hâletî, Azmîzâde”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)*, <http://www.turkedebiyat isimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=280> (Erişim Tarihi: 19.03.2018).

Kayaokay, İlyas. (2017), “Divan Şairleri Nazarından Tarihî bir Vak’a: Vak’a-yı Hayriyye’nin Şiire Yansımaları”, *International Journal of Language Academy*, Volume 5/8, December, s.218-245.

Levend, Ağâh Sırrı. (1998), *Türk Edebiyatı Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara.

- Okay, M. Orhan. (1998), “Hiciv”, *DİA*, C 17, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Ölümünün Üçyüzeşinci Yılında Nefî*, (1991), AKM Yayınları, Ankara.
- Pala, İskender-Akkuş Metin. (1998), “Hiciv-Türk Edebiyatı”, *DİA*, C 17, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Saraç, M.A. Yekta. (2010), *Klâsik Edebiyat Bilgisi –Belâgat-*, Gökkuşbe, İstanbul.
- Sıdkı, Saffet. (1943), *Nefî ve Sihâm-ı Kazâ'sı*, Aydınlık Basımevi, İstanbul.
- Şenödeyici, Özer. (2010), “Nefî ve Gürcü Mehmed Paşa Mücadelesinin Tarihî ve Edebî Boyutları”, *Gazi Türkiyat*, Bahar, S.6, s.319-332.
- Şentürk, Ahmet Atillâ-Kartal, Ahmet. (2010), *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Tarlan, Ali Nihad. (tarihsiz), *Nefî'nin Farsça Divanı Tercümesi*, Numune Matbaası, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1988a), *Osmanlı Tarihi, III. Cilt, I. Kısım*, TTK Basımevi, Ankara.
- _____. (1988b), *Osmanlı Tarihi, III. Cilt, II. Kısım*, TTK Basımevi, Ankara.
- Ünlü, Aslıhan. (2011), “Değişen Tarih ve Metin Anlayışı İçinde Biyografik Dram I: Kuramsal Bir Çerçeve”, *Yedi*, S.5, İzmir, s.9-17.
- Ünver, İsmail. (1991), “Övgü ve Yergi Şairi Nefî”, *Ölümünün Üçyüzeşinci Yılında Nefî*, AKM Yayınları, Ankara.
- Yücel, Yaşar. (1987), “XVI-XVII. Yüzyıl Edebî Metinlerinde Rastlanan Osmanlı Devlet Yapısı ve Toplum Düzenine Ait Bazı Görüş ve Bilgiler”, *Bellekten Dergisi*, TTK, Cilt: LI, S.200, s.897-925.